

Хлівна І. В.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО РИНКУ ПРАЦІ

У статті досліджується сучасний стан та проблеми ринку праці в Україні. Автор ґрунтується на тому, що основним рушієм економічного розвитку є соціальні групи, які мають кваліфікаційні й трудові можливості, соціальну активність і мобільність, спроможність адаптуватися до сформованих умов та ефективно реалізовувати свої можливості. Досліджено вихідні чинники, які зумовлюють проблемні аспекти формування сучасної соціально-демографічної ситуації в Україні та створюють загрозу перспективам стабільності держави. Доведено, що основою формування пропозиції робочої сили на ринку праці є демографічна ситуація на селі. Надано рекомендації щодо зниження показників демографічного відтворення та життєвого рівня населення по всіх індикаторах для основної маси своїх громадян, оскільки процеси демографічної деградації, погіршення соціальних умов відтворення, безсумнівно, позначатимуться на економічному реформуванні й загальмовують темпи його реалізації.

Ключові слова: ринок праці, праця, зайнятість населення, безробіття, міське населення, сільське населення

Табл.: 5. *Бібл.:* 8.

Хлівна Ірина Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент, кафедра фінансів, обліку і аудиту, Уманська філія Європейського університету (вул. Шевченка, 15-а, Умань, Черкаська обл., 20300, Україна)

Email: lydatranch@gmail.com

УДК 331.5:330.3

ХЛЕВНАЯ И. В.

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКОГО РЫНКА ТРУДА

В статье исследуется современное состояние и проблемы рынка труда в Украине. Автор основывается на том, что главным двигателем экономического развития являются социальные группы, обладающие квалификационными и трудовыми возможностями, социальной активностью и мобильностью, способностью адаптироваться к сложившимся условиям и эффективно реализовать свои возможности. Исследованы выходные факторы, обуславливающие проблемные аспекты формирования современной социально-демографической ситуации в Украине и создающие угрозу перспективам стабильности государства. Доказано, что основой формирования предложения рабочей силы на рынке труда является демографическая ситуация на селе. Даны рекомендации по снижению показателей демографического воспроизводства и жизненного уровня населения по всем индикаторам для основной массы своих граждан, так как процессы демографической деградации, ухудшения социальных условий воспроизводства, несомненно, скажутся на экономическом реформировании и затормаживают темпы его реализации.

Ключевые слова: рынок труда, труд, занятость населения, безработица, городское население, сельское население

Табл.: 5. *Библ.:* 8.

Хлевная Ирина Викторовна – кандидат экономических наук, доцент, кафедра финансов, учета и аудита, Уманский филиал Европейского университета (ул. Шевченко, 15-а, Умань, Черкасская обл., 20300, Украина)

Email: lydatranch@gmail.com

UDC 331.5:330.3

Khlevnaya I. V.

MODERN TENDENCIES AND PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF THE RURAL LABOUR MARKET

The article studies the modern state and problems of the labour market in Ukraine. The study is based on the fact that main engines of economic development are social groups that possess qualification and labour possibilities, social activity and mobility, capability to adapt to existing conditions and efficiently realise their possibilities. The article studies output factors that determine problem aspects of formation of the modern socio-demographic situation in Ukraine and create a threat to the prospects of stability of the state. It proves that the basis of formation of supply of labour in the labour market is the demographic situation in rural districts. The article provides recommendations on reduction of indicators of demographic reproduction and living standard of the population by all indicators for majority of the citizens, since the processes of demographic degradation, worsening of social conditions of reproduction, no doubt, would influence economic reformation and tie up rates of its realisation.

Key words: labour market, labour, employment, unemployment, city population, rural population.

Tabl.: 5. *Bibl.:* 8.

Khlevnaya Irina V. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Department of Finance, Accounting and Audit, Umansky Branch of the European University (vul. Shevchenka, 15-a, Uman, Cherkaska obl., 20300, Ukraine)

Email: lydatranch@gmail.com

Постановка проблеми. Останні 10 років у демографічній історії України були декадою боротьби населення за виживання. За цей період у демографічному розвитку країни спостерігалось більше деструктивних моментів, ніж конструктивних, а його характер можна визначити швидше як дефіцитний і витратний, аніж відновлювальний, що зближує його з основними тенденціями

соціально-економічного поступу країни, повним внутрішніх протиріч та непослідовностей.

Здобувши державну незалежність у серпні 1991 р., Україна мала на той час одну з найбільших в Європі (майже 52 млн осіб) чисельність населення. Перемога демократичних принципів у політиці призвела до побудови основ громадянського суспільства в країні (дотримання

прав людини, закріплення верховенства права, проведення ринкових реформ). У той же час, надто швидка трансформація політичної, економічної та соціальної сфер життя спричинили глибоку соціально-економічну кризу, яка вразила всі верстви населення.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичні дослідження функціонування ринку праці розглянуті в наукових працях О. Богуцького, І. Бондар, Д. Богині, В. Васильченка, В. Дієсперова, М. Долішнього, І. Заславського, О. Заклети, Г. Купалової, Л. Лебедевої, І. Петрової, М. Пітюлича, Л. Транченко, В. Шаленко, О. Хомри, В. Яценка. Зокрема, у працях В. Апер'яна, С. Бандура, Д. Богині, Т. Заяць, О. Котляра, Е. Лібанової, С. Пирожкова, В. Онікієнка, В. Оніщенка, Є. Янковської досліджені різні аспекти відтворення робочої сили й пов'язані з ними складнощі та суперечності функціонування ринку праці.

Мета дослідження. Метою даного дослідження є аналіз сучасного стану ринку праці України. Аналіз проблеми і пропозиція заходів для подолання безробіття.

Виклад дослідження. Неготовність та непристосованість основної маси населення до нових умов, з одного боку, і різке падіння рівня життя, з другого, спричинили погіршення основних показників відтворення населення, стану його здоров'я і в результаті призвели до зниження рівня демографічного, трудового та соціального потенціалу країни. Сьогодні можна констатувати, що крім

економічної, Україна переживає ще й глибоку соціально-демографічну кризу, яка погрожує країні непередбачуваними наслідками у майбутньому.

Розглянемо вихідні чинники, які зумовлюють проблемні аспекти формування сучасної соціально-демографічної ситуації в Україні та створюють загрозу перспективам стабільності держави. Основою формування пропозиції робочої сили на ринку праці є демографічна ситуація на селі. Крім цього, на пропозицію праці великий вплив можуть надати і вже надають процеси формування спільного ринку праці в країнах СНД, а також глобалізація аграрної економіки, що створює умови для вільного переміщення робочої сили. Окремі питання, пов'язані з «відкриттям» кордонів сільського ринку праці та проблемами його регулювання, будуть розглянуті в подальшому. Сільське населення України на початок 2011 р. склало 14,4 млн осіб або 31,3% населення країни (табл. 1) [2].

У порівнянні з 2003 р. чисельність сільського населення скоротилася з 15,5 до 14,4 млн осіб в основному за рахунок активної міграції населення в міста, яку не перекривав природний приріст. У 2003–2005 рр. за рахунок активного припливу біженців та переселенців із ближнього зарубіжжя, а також адміністративно-територіальних перетворень сталося вельми помітне зростання сільського населення, яке перевищує природне зменшення. Вже

Таблиця 1

Компоненти природного приросту населення*

Роки	Природний приріст (+/-) населення			Коефіцієнт природного приросту, проміле		
	Міські поселення та сільські місцевості	Міські поселення	Сільська місцевість	Міські поселення та сільські місцевості	Міські поселення	Сільська місцевість
1995	-299726	-168026	-131700	-5,8	-4,8	-8,0
1996	-309506	-169684	-139822	-6,0	-4,9	-8,5
1997	-311570	-169485	-142085	-6,2	-5,0	-8,7
1998	-300716	-166797	-133919	-6,0	-5,0	-8,2
1999	-349962	-200578	-149384	-7,1	-6,0	-9,2
2000	-372956	-219055	-153901	-7,6	-6,6	-9,6
2001	-369474	-213101	-156373	-7,6	-6,6	-9,9
2002	-364223	-205529	-158694	-7,6	-6,3	-10,1
2003	-356819	-193550	-163269	-7,5	-6,0	-10,5
2004	-334002	-176131	-157871	-7,0	-5,5	-10,3
2005	-355875	-187304	-168571	-7,6	-5,9	-11,1
2006	-297724	-155139	-142585	-6,4	-4,9	-9,5
2007	-290220	-152188	-138032	-6,2	-4,8	-9,4
2008	-243871	-122303	-121568	-5,3	-3,8	-8,3
2009	-194214	-92797	-101417	-4,2	-2,9	-7,0
2010	-191351	-91230	-100121	-4,2	-2,8	-7,1

*Розраховано автором за даними Державної служби статистики України [2]

з 1992 року показники природного приросту населення в Україні від'ємні, але у сільській місцевості вони стали такими ще раніше – з 1985 р.

У 2001 р. у селах України помирало людей на 156 тисяч більше, ніж народжувалось, а у 2004 р. – на 159 тис. осіб. Природний приріст з 1990 р. став помітно знижуватися. У 2001 р. скорочення спостерігалось в основному за рахунок триваючого процесу зростання природного зменшення населення [1]. Разом з тим, сільське населення дещо збільшилося в основному за рахунок адміністративних перетворень міських поселень у сільські, а також за рахунок міграційного приросту. Проаналізуємо постійне населення за основними віковими групами (табл. 2).

З 2000р. по 2010р. на селі спостерігається природне зменшення населення у працездатному віці. У сумарному вираженні воно склало 26593 тис. осіб. Темпи зростання природного зменшення на селі у 2 рази вище, ніж у місті. Виродження сільського населення йде більш інтенсивни-

ми темпами, ніж міського. Окремі дослідники стверджують, що село спіткала демографічна криза [2§ 3].

В Україні втрачені традиції багатодітності. Різке зниження життєвого рівня населення і невирішеність екологічних проблем, загострених Чорнобильською катастрофою, без сумніву, змінили погляди на сімейні традиції та формування сім'ї. Динаміка показника сумарної плідності, або кількість дітей, яких народжує жінка за своє життя (сьогодні – 1,1 дитини на одну жінку) свідчить про те, що рівень народжуваності вже давно став недостатнім для заміни старших поколінь новими (потрібно хоча б 2,2–2,3 дитини на одну жінку). Природний спад обумовлений як зниженням народжуваності, так і підвищенням смертності населення. Перший фактор частково пов'язаний зі зменшенням чисельності жінок у фертильному віці, що є віддаленим наслідком війни, а також з тенденцією зниження народжуваності і переходу від багатодітної сім'ї до середньої і одинокітної сім'ї [3].

Таблиця 2

Розподіл постійного населення за основними віковими групами (осіб), на початок року*

	Роки	У віці, молодшому за працездатний			У працездатному віці			У віці, старшому за працездатний		
		Обидві статі	Чол.	Жін.	Обидві статі	Чол.	Жін.	Обидві статі	Чол.	Жін.
	2000	6216478	3182452	3034026	19795295	9860993	9934302	6918854	2218603	4700251
Міські поселення	2001	5862371	3003992	2858379	19854567	9828519	10026048	6890192	2248961	4641231
	2002	5535563	2837481	2698082	19807756	9783965	10023791	6928569	2272852	4655717
	2003	5231833	2684679	2547154	19924198	9854695	10069503	6916685	2243463	4673222
	2004	5000373	2566294	2434079	19988845	9926571	10062274	6901658	2188500	4713158
	2005	4809258	2469138	2340120	19997249	9984691	10012558	6947223	2146091	4801132
	2006	4654553	2390340	2264213	19998252	10034551	9963701	6969315	2094761	4874554
	2007	4547052	2334887	2212165	19930002	10029543	9900459	7044697	2096326	4948371
	2008	4470192	2295314	2174878	19823461	10003629	9819832	7119488	2099410	5020078
	2009	4455459	2288953	2166506	19681159	9943523	9737636	7194969	2117266	5077703
	2010	4468136	2296797	2171339	19477705	9854266	9623439	7323323	2166820	5156503
	2011	4466331	2268987	2175678	19120221	98676543	9643214	7345678	2135684	5135678
Сільська місцевість	2000	3355412	1719514	1635898	8126728	4327576	3799152	4702183	1445524	3256659
	2001	3282425	1681738	1600687	8161610	4319760	3841850	4612444	1447432	3165012
	2002	3208178	1642731	1565447	8176904	4318042	3858862	4564272	1451543	3112729
	2003	3084024	1579190	1504834	8210298	4330631	3879667	4456070	1419876	3036194
	2004	2965682	1518791	1446891	8239418	4353060	3886358	4346103	1373593	2972510
	2005	2855541	1462519	1393022	8226155	4359088	3867067	4265036	1332466	2932570
	2006	2753735	1410757	1342978	8222868	4373996	3848872	4150447	1270262	2880185
	2007	2671018	1368405	1302613	8210011	4374403	3835608	4062911	1231116	2831795
	2008	2600771	1332788	1267983	8192008	4368792	3823216	3986389	1197745	2788644
	2009	2549563	1306980	1242583	8165742	4353343	3812399	3916467	1174867	2741600
	2010	2514453	1289673	1224780	8123825	4331896	3791929	3875150	1167615	2707535

*Розраховано автором за даними Державної служби статистики України [2]

Але головною причиною є репродуктивна реакція сільського населення на різке погіршення умов життя в 90-х роках і невизначеність життєвих перспектив – відмова більшості сімей мати дітей (відкладання народжень або перевагу надають бездітності), а також відстрочення вступу в шлюб, що веде до зниження народжуваності вперше. Цей висновок підтверджується даними опитування молодих сімейних пар (до 30 років) з числа працівників сільськогосподарських підприємств та фермерів, проведеного в рамках моніторингу соціально-трудої сфери села. На запитання «Скільки дітей, окрім вже народжених, Ви збираєтеся

мати?» 56% респондентів відповіли, що взагалі не бажають мати дітей. Наміри відносно дітей залежно від наявності дітей у сім'ї представлені в табл. 3.

З числа не мають дітей 25% і не хочуть їх мати, а 50% планують мати одну дитину і 25% – двох дітей. Серед опитаних з однією дитиною не хочуть мати дітей 42,5%, мають намір народити ще одну дитину 44,5%, двох і більше – 13,0%. З числа молодих сімей, які мають двох дітей, ще одну дитину збираються мати всього 7,8%, двох і більше – 4,1%. З числа сімей, які в принципі збираються ще мати дітей, 41% припускають поки відкласти народження дитини, 30% – пла-

Таблиця 3

Репродуктивність працівників сільськогосподарських підприємств у віці до 30 років*

(у% до опитаних)

Скільки бажаєте мати дітей	Наявність дітей у сім'ях			
	0	1	2	3 і більше
0	25,0	42,5	87,6	91,7
1	50,0	44,5	7,8	-
2	25,0	12,7	4,1	-
3 і більше	-	0,3	0,5	8,3

*Розраховано автором

нують народження дитини найближчим часом і 14% – уже чекають на дитину. Основними причинами, через які молоді працівники сільгоспідприємств не хочуть мати дітей або відкладають їх народження (за винятком випадків, коли дітей, на їх думку, в сім'ї достатньо), є невпевненість в завтрашньому дні, важке матеріальне становище сім'ї.

Важливою причиною погіршення дітородної функції сільських жінок є втрата здоров'я. Так, рівень захворюваності жінок-тваринників в два рази перевищує аналогічний показник по сільських жінкам в цілому. Серед них слід особливо виділити доярок, для яких специфічні такі професійні захворювання як бруцельоз, захворювання периферичних нервів і м'язів. За останні 5–7 років погіршення здоров'я відзначає половина опитаних нами жінок. Різко зросла і кількість захворювань у вагітних жінок, що пов'язано зі стресовими ситуаціями, погіршенням умов праці та життя. За сукупністю всіх зазначених причин коефіцієнт народжуваності на селі знизився з 147,1 проміле у 2000 р. до 139,2 в 2001 р., але залишається поки дещо вище, ніж у місті (табл. 4).

У сільській місцевості в 2000 р., народилося 147,1 тис. осіб проти 176,0 тис. осіб в 2011 р., або на 19 % більше, що є позитивним для сільської місцевості. Народжуваність вище середнього рівня, як і раніше зберігається в південних регіонах, де сильні традиції багатодітної сім'ї. Окремі дослідники з факту низької народжуваності на селі роблять висновок про пріоритетність підвищення народжуваності в порівнянні зі зниженням смертності [4]. На нашу думку, для демографічного оздоровлення села однаково важливим є як збільшення народжуваності, так і зменшення смертності. Остання в 1,5-2 рази вище в порівнянні з розвиненими європейськими державами, при цьому дитяча смертність – в 3–3,5 рази.

У період 1990–2008 рр. простежується яскраво виражена тенденція зростання смертності на селі. Коефіцієнт смертності за цей період збільшився на 19%, що за європейськими та й за світовими мірками є надвисоким показником. З 2009 р. почала відбуватися слабка тенденція зниження смертності (табл. 5).

Кількість народжених з 1990р. по 2001р. має тенденцію до різкого зниження. Так, у 1990р. налічувалось 657,2 тис. осіб, а у 2001 376,4. на 280,8 тис. осіб відбувалося зменшення. Але починаючи з 2002р. тенденції мають позитивну тенденцію. У 2002р. 390,7 народжених, а 2011р. 481,5 тис. осіб. Зберігається тенденція подальшого посилення зростання смертності в тих регіонах, де в останні роки вже спостерігалось явище так званої надсмертності. Негативні зміни відзначаються не тільки в кількісних, але і в якісних показниках розвитку населення. Погіршення стану здоров'я населення, що спостерігається з покоління в покоління українських громадян, негативно впливає на формування людського потенціалу країни, зокрема, нових контингентів робочої сили, потенційних призовних контингентів та загалом відбивається на демографічних перспективах нації, оскільки хворе населення не може відтворювати здорових членів суспільства [8]. В структурі причин смертності сільських жителів у порівнянні з містом як і раніше лідирують хвороби системи кровообігу і органів дихання, травлення і від зовнішніх причин захворюваності та смертності.

Зростають захворюваність та смертність населення від інфекційних та паразитарних хвороб, реальною стала загроза епідемії туберкульозу — понад 600 тис. громадян України хворіють сьогодні на цю хворобу. В Україні спостерігаються найвищі в Європі темпи поширення ВІЛ/СНІДу. Особливу тривогу викликає те, що найбільшу частину інфі-

Таблиця 4

Коефіцієнти народжуваності населення*

Роки	Усього народжених осіб	у міських поселеннях, осіб	у сільській місцевості, осіб
2000	385126	238014	147112
2001	376478	237228	139250
2002	390688	248877	141811
2003	408589	266415	142174
2004	427259	284361	142898
2005	426086	284257	141829
2006	460368	306635	153733
2007	472657	314065	158592
2008	510589	340594	169995
2009	512525	339497	173028
2010	514239	339987	174252
2011	517758	341235	176523
Відхилення 2011р. від 2000р.	132632	103221	29411

*Розраховано автором за даними Державної служби статистики України [2]

Таблиця 5

Коефіцієнти смертності населення, тис. осіб*

Роки	Кількість народжених	Кількість померлих
1990	657,2	629,6
2000	385,1	758,1
2001	376,4	745,9
2002	390,7	754,9
2003	408,6	765,4
2004	427,3	761,3
2005	426,1	782,0
2006	460,4	758,1
2007	472,7	762,9
2008	510,6	754,5
2009	512,5	706,7
2010	497,7	698,2
2011	481,5	698,9
Відхилення 2011р. від 1990р. (+,-)	-175,7	69,3

*Розраховано автором за даними Державної служби статистики України [2]

кованих складає молодь, серед якої 15 % – діти та підлітки. Тривожним є те, що ВІЛ вже поширюється за межі певних груп ризику в населення країни. Національні та міжнародні експерти вважають, що понад 550 тис. жителів України на сьогодні є ВІЛ-інфікованими [7]. Ці суто демографічні тенденції відображають не тільки негаразди з сучасним станом та перспективами відтворення населення і його трудового потенціалу, а також є ознаками розбалансованості сьогоденного суспільства, що загрожує його соці-

альній стабільності. Розширилася географія депопуляційних сільських територій. Розвиток депопуляційних процесів на селі є наслідком погіршення фізичного і психічного здоров'я жителів. Наростає процес деградації генофонду села. У 2010 р. в порівнянні з 2000 р. в сільській місцевості чисельність розумово відсталих з вперше встановленим діагнозом у розрахунку на 1000 тис. осіб збільшилася на 3,8% (а місті знизилася на 9,1%). Безробіття, бідність, стурбованість завтрашнім днем і майбутнім дітей зумовили

подальше збільшення психічних захворювань. За 2011 р. чисельність осіб з вперше встановленим діагнозом психічного розладу у розрахунку на 1000 тис. осіб сільського населення збільшилася на 2,8%.

Висновки. В основі вказаних процесів знаходяться соціальні проблеми, існуючі у сьогоднішньому суспільстві. Неадаптованість значної частини населення до ринкових умов, неможливість забезпечення оплати праці, відповідно її кількості та якості, а також її недостатній рівень для забезпечення потреб самого працюючого та залежних від нього членів сім'ї, відсутність диференційованого підходу до оцінки вкладеної сукупної праці при визначенні рівня пенсійного забезпечення, розвал державних систем охорони здоров'я та освіти – все це проблеми останнього десятиріччя. На сьогодні держава не має достатніх ресурсів для їхнього вирішення. На нашу думку, необхідно розпочати роботу по збереженню людського потенціалу країни сьогодні, внаслідок інертності демографічних процесів та їхньої слабкої керованості з боку держави, ситуація погіршуватиметься, загрожуючи стабільному та незалежному існуванню самої держави. Наведені вище характеристики демографічного розвитку України свідчать, що країна сьогодні перейшла межу припустимого зниження показників демографічного відтворення та життєвого рівня населення по всіх індикаторах для основної маси своїх громадян. Процеси демографічної деградації, погіршення соціальних умов відтворення безсумнівно позначаються на економічному реформуванні й загальмовують темпи його реалізації [6].

ЛІТЕРАТУРА

1. Большенко С. Ф. Формування конкурентоздатності трудового потенціалу регіону: теоретичний та методичний аспекти / С. Ф. Большенко // Бізнес Інформ. – 2012. – № 11. – С. 79 – 83.
2. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс] : офіційний web-сайт. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Дієсперов В. С. Продуктивність сільськогосподарської праці : моногр. / В. С. Дієсперов. – К. : ННЦ «Ін-т аграр. економіки», 2006. – 274 с.
4. Вітвіцький В. В. Сільський ринок праці – нові ризики та шляхи їх подолання [Текст] : научне издание / В. В. Вітвіцький, О. М. Могильний // Продуктивність агропромислового виробництва. №13. 2009 : науково-практичний збірник. – К. : НДІ «Укראгропромпродуктивність», 2009. – С. 32–40.
5. Кизим М. О. Особливості формування та розвитку агропромислового кластера в економіці Харківської області / М. О. Кизим, В. Є., Хаустова // Проблеми економіки. – 2011. – № 3. – С. 42– 47.
6. Могильний О. М. Політиці зайнятості на селі — стратегічні рішення [Текст] / О. М. Могильний // АгроСвіт : Інформаційно-аналітичний журнал. – 2009. – № 18. – С. 11–15.
7. Прушківська Е. В. Зайнятість у посткризовий період: національний аспект / Е. В. Прушківська // Бізнес Інформ. – 2012. – № 12. – С. 27–31.
8. Транченко Л. В. Формування та регулювання ринку праці на селі: теорія, методологія, практика : (Монографія) / Л. В. Транченко. – Умань : Уманське комунальне видавничо-поліграфічне підприємство, 2012. – 586 с.

Зрозуміло, що політичні та економічні трансформації самі по собі не призведуть до бажаного ефекту – створення демократичної, ринково зорієнтованої держави, якщо не буде враховано інтереси та не буде адаптовано до нових умов суб'єкта цих перетворень – населення. Розгляд населення в конкретноісторичній якості, тобто з урахуванням його соціальної іманенти, тобто освітнього, професійного, фізичного та відтворювального потенціалу, дозволяє отримати важливі характеристики людського капіталу суспільства, оцінити стабільність та можливі перспективи розвитку всієї нації. Цілком зрозуміло, що структурну перебудову роблять люди і заради людей – адже ані економіки, ані країни не в змозі існувати відокремлено від людини. Але за традицією командно-адміністративної системи, коли людина була лише гвинтиком суспільного механізму, про людський капітал і сьогодні згадують за залишковим принципом.

Однак, виявлено, що ринкові відносини й інноваційна специфіка сучасного економічного росту потребують якісно нової робочої сили, яка має інші параметри фізичного, психічного та соціального здоров'я, високий інтелектуальний та освітньо-фаховий потенціал, що характеризується особливими моральними цінностями та орієнтаціями. Соціальна парадигма розвитку ґрунтується на тому, що основним рушієм економічного розвитку є соціальні групи, які володіють кваліфікаційними і трудовими можливостями, соціальною активністю і мобільністю, спроможністю адаптуватися до сформованих умов і ефективно реалізувати свої можливості.

REFERENCES

- Bolshenko, S. F. «Formuvannia konkurentozdatnosti trudovoho potentsialu rehionu: teoretychnyi ta metodychnyi aspekty» [Formation of the competitiveness of the labor potential of the region: theoretical and methodological aspects]. *Biznes Inform*, no. 11 (2012): 79–83.
- Derzhavnyi komitet statystyky Ukrainy. <http://www.ukrstat.gov.ua>.
- Diiesperov, V. S. *Produktivnist silskohospodarskoi pratsi* [Productivity of agricultural labor]. Kyiv: NNTs «Ін-т аграр. економіки», 2006.
- Kyzym, M. O., and Khaustova, V. I. E. «Osoblyvosti formuvannia ta rozvytku ahropromyslovoho klastera v ekonomitsi Kharkivskoi oblasti» [Features of formation and development of the agricultural economy in the cluster Kharkiv region]. *Problemy ekonomiky*, no. 3 (2011): 42–47.
- Mohylnyi, O. M. «Politytsi zainiatosti na seli - stratehichni rishenia» [Employment policies in rural areas - strategic decisions]. *AhroSvit*, no. 18 (2009): 11–15.
- Prushkivska, E. V. «Zainiatist u postkryzovyi period: natsionalnyi aspekt» [Employment in the post-crisis period: the national dimension]. *Biznes Inform*, no. 12 (2012): 27–31.
- Tranchenko, L. V. *Formuvannia ta rehuliuannia rynku pratsi na seli: teoriia, metodolohiia, praktyka* [Formation and regulation of the labor market in rural areas: theory, methodology, practice]. Uman: Uman-ske komunalne vydavnycho-polihrafichne pidpriemstvo, 2012.
- Vitvitskyi, V. V., and Mohylnyi, O. M. «Silskyi rynek pratsi - novi ryzky ta shliakhy ikh podolannia» [Rural labor market - new risks and ways to overcome them]. *Produktivnist ahropromyslovoho vyrobnytstva*, no. 13 (2009): 32–40.